

WANNEER LEEFDEN DE EERSTE MENSEN?

Hoewel er al miljoenen jaren mensachtige wezens bestaan, verschenen de eerste ontwikkelde mensen circa 300.000 jaar geleden. De wezens daarvoor, hominiden, behoorden tot veel verschillende soorten. Met hun lange armen en grote kaken leken ze meer op apen. Langzaam ontwikkelden ze zich en kregen ze menselijke trekken.

WIE WAREN DE NEANDERTHALERS?

De mens behoort tot een groep zoogdieren die *Homo sapiens* heet. Dit betekent 'wijze mens'. De neanderthaler, die circa 300.000 jaar geleden verscheen, was de eerste *Homo sapiens*-soort. Hij had grotere hersenen dan zijn voorouders en een sterk gespierd lichaam. Het is nog niet bekend waarom de neanderthalers uitstierven.

Een neanderthaler die vuur maakt

WIE WAREN DE EERSTE HOMINIDEN?

De *Australopithecus* leefde zo'n vier miljoen jaar geleden in Afrika. *Australopithecus* betekent 'zuidelijke aap' en was een tussensoort tussen aap en mens. Net als mensen liepen de meeste rechtop en ze waren net iets langer dan een meter. Ze hadden kleine hersenen, een aapachtige kaak en een behaard lichaam. Ze leefden op groenten en fruit. Hominiden begonnen zich circa twee miljoen jaar geleden te verspreiden naar andere continenten.

Australopithecus

De aapachtige hominide

Vragen-VUUR

DROEGEN NEANDERTHALERS KLEDING?

Ze droegen waarschijnlijk ruwe capes van bont.

Gekleed in dierenhuiden

JAAGDEN DE EERSTE MENSEN OP DINOSAURIËRS?

Nee. Dinosauriërs waren uitgestorven lang voordat de mens er was.

WAT IS DE OUDSTE GEVONDEN GROTSCHILDERING?

Een 44.000 jaar oude schildering van wilde varkens en buffels, in een grot in Zuid-Sulawesi in Indonesië.

HOE HEET DE STUDIE NAAR DE OORSPRONG VAN DE MENS?

Antropogenese.

WAT WAS DE STEENTIJD?

De mens maakte werktuigen van steen tot hij circa 5500 jaar geleden ontdekte hoe hij die van koper kon maken. De hele periode, vanaf de oudste bekende stenen werktuigen, 3,3 miljoen jaar geleden, tot de kopertijd, 5500 jaar geleden, noemen we de steentijd.

WIE WAS LUCY?

In 1974 vonden de paleoantropologen (wetenschappers die uitgestorven mensachtigen bestuderen) Donald Johanson en Tom Gray in Hadar, Ethiopië, het deelskelet van de toen vroegst bekende hominide. Ze noemden haar Lucy. Door Lucy te bestuderen, ontdekten ze dat hominiden allang rechtop waren gaan lopen voordat ze stenen werktuigen gingen gebruiken en ook voordat hun hersenen begonnen te groeien. Lucy leefde 3,2 miljoen jaar geleden.

Het versteende deelskelet 'Lucy'

WIE WAREN DE EERSTE JAGERS?

Homo erectus

De eerste hominiden waren grotendeels vegetariërs, net als apen. Circa 1,5 tot 2 miljoen jaar geleden verscheen *Homo erectus*, dat 'rechtopstaande mens' betekent. Deze soort begon te jagen en vlees te eten. Ze konden vuur maken, voedsel bereiden

en jagen met houten speren. *Homo erectus* was de eerste soort die zich over Afrika en daarbuiten verspreidde. Hun resten zijn gevonden tot in Rusland en Indonesië.

WANNEER WERDEN VOOR HET EERST WERKTUIGEN GEBRUIKT?

Er is bewijs dat al veel eerder grof gereedschap werd gebruikt, maar circa twee miljoen jaar geleden deed de *Homo habilis* of 'handige mens' dat vakkundig. Hij leefde in Afrika, had een groot brein en gebruikte gereedschap om huiden voor kleding te snijden en voedsel te hakken.

Homo habilis

WANNEER WAREN DE MIDDELEEUWEN?

De periode in Europa tussen de val van het Romeinse Rijk in 476 en de vroege renaissance in de 15de eeuw wordt de middeleeuwen genoemd. Koningen, koninginnen en edelen heersten, maar het gewone volk leefde in armoede.

WIE WAS DE MAAGDELIJKE KONINGIN?

Elizabeth I was koningin van Engeland van 1558 tot 1603, een tijd waarin de meesten dachten dat vrouwen zwak waren en niet konden regeren. Elizabeth trouwde nooit en werd de Maagdelijke Koningin genoemd. Ze was een groot leider en onder haar gezag bloeiden politiek, handel en kunst. Haar bewind wordt algemeen gezien als het hoogtepunt van de Engelse renaissance. Hoewel haar positie constant bedreigd werd door haar eigen edelen, verenigde ze het land tegen buitenlandse machten, zoals Spanje.

Koningin Elizabeth I

Schilderij met de koning, dokters (met maskers) en monniken, allemaal hulpeloos tegen de Zwarte Dood

WAT WAS DE ZWARTE DOOD?

Zo'n 25 miljoen mensen in Europa verloren tussen 1347 en 1351 hun leven aan de builenpest. Deze ziekte was heel besmettelijk, zodat in de overbevolkte steden veel meer mensen stierven. De ziekte was erg gevreesd omdat ogenschijnlijk gezonde mensen 's avonds naar bed gingen en 's ochtends dood werden aangetroffen.

HOE ZAG HET PLATTELANDSLEVEN ERUIT IN DE MIDDELEEUWEN?

Europa was in de middeleeuwen een feodale samenleving. De koning gaf edelen grond in leen (leengoed). Boeren zonder eigen land, zogenaamde horigen, bewerkten dit leengoed en leefden in armoede omdat het grootste deel van de oogst door de edelen en de koning als belasting werd geïnd.

HOE BESCHERMDEN RIDDERS ZICH?

In de middeleeuwen was het gebruikelijk dat mannen uit adellijke families werden opgeleid tot ridder, om te vechten en soldaten voor te gaan in de strijd. In het jaar 1000 droegen ridders eenvoudige maliënkolders. Rond 1450 droegen ze een volledig harnas van gebogen metalen platen. Het harnas van de hogere adel was vaak versierd met gegraveerde patronen of gepolijst goud.

Een ridder in een harnas

WELKE GROTE GEBOUWEN UIT DE MIDDELEEUWEN ZIJN NOG ALTIJD TE ZIEN?

In de middeleeuwen werden grote kathedraal gebouwd. Vaak in de nieuwe, gotische bouwstijl, waarin gebouwen hoge ramen, gewelfde plafonds en spitsbogen hebben. Muurschilderingen en mooi beeldhouwwerk sieren het interieur. Een mooi voorbeeld is de St.-Janskathedraal in Den Bosch.

Gotische gevel van de Dom in Keulen (Duitsland)

Vragen-VUUR

WAT IS DE NOTRE-DAME?

Een kathedraal in gotische stijl in Parijs, gebouwd in 1160.

De Notre-Dame

WIE WOONDEN ER IN KASTELEN?

Vorsten en edelen. Veel kastelen stonden op een heuvel of waren omgeven door een gracht, als bescherming tegen vijandelijke aanvallen.

Kasteel Gravensteen in Gent (België)

KON JE DE TITEL RIDDER VERDIENEN?

Ja, door moed te tonen in de strijd of door een succesvolle training door een ridder.

WIE WAREN DE MONGOLEN?

Centraal-Azië, vooral de Mongoolse hoogvlakte, was de thuisbasis van een aantal nomadenstammen met één taal en cultuur, die bekendstonden als de Mongolen. Het waren vermaarde krijgers en bekwame ruiters en boogschutters. Ze verenigden zich in 1206 onder Dzjengis Khan en bouwden het Mongoolse Rijk op door legers in Iran, Rusland, Oost-Europa en China te verslaan.

Dzjengis Khan

WIE WAREN DE SCYTHEN?

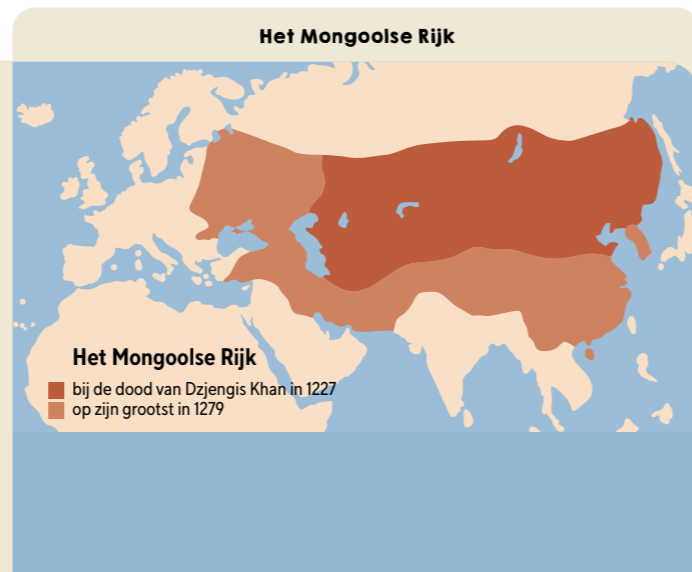
Dit waren nomaden die rond de 8ste en 7de eeuw v.C. vanuit Centraal-Azië naar het westen trokken. De Scythen bouwden op wat nu de Krim is een rijk en machtig imperium dat vele eeuwen bleef bestaan.

Scythische boogschutter te paard

WAAROM WAS DZJENGIS KHAN ZO'N OPMERKELIJKE PERSOON?

Dzjengis Khan, keizer van de Mongolen, is niet alleen legendarisch onder de Mongolen maar ook in de rest van de wereld. Hij koos zijn beste mannen op basis van verdienste, niet vanwege afkomst, en was tolerant tegenover alle religies. Hij gaf zijn vijanden vaak de mogelijkheid zich over te geven en een vredesverdrag te tekenen, maar als ze zich verzetten was hij meedogenloos en vernietigde hij soms de hele stam. Hij zette een zeer efficiënt postsysteem op, de 'Yam'. Hij was een militair genie en een briljant leider, die een van de grootste rijken in de geschiedenis stichtte.

WIE WAS ALEXANDER NEVSKI?

Hij was grootvorst van Novgorod, in zijn tijd de belangrijkste stad van het toenmalige Rusland, en beschermde de belangen van het land. Nevski was ook een geslepen diplomaat en militair die samenwerkte met de Mongolen om Zweedse en Duitse ridders te verslaan – in 1240 tijdens de Slag aan de Neva en in 1242 tijdens de Slag op het IJs.

Monument voor Alexander Nevski en zijn soldaten in de Russische stad Pskov

WAS MOSKOU ALTIJD AL EEN MACHTIGE STAD?

Rond 1200, toen Rusland onder Mongoolse heerschappij stond, was Moskou een kleine handelsstad en een centrum voor belastinginning. In 1326 verhuisde het hoofd van de Russisch-orthodoxe kerk naar Moskou en werd de stad al snel het centrum van de macht. Geleidelijk breidden de lokale vorsten hun invloed uit naar naburige gebieden.

Het Kremlin in Moskou

WIE WERD 'DE VERSCHRIKKELIJKE' GENOEMD?

Ivan IV, die in 1547 tsaar van Rusland werd. Deze wrede heerser vermoordde iedereen die zich tegen hem verzette. Hij doodde in woede zelfs

zijn eigen zoon. De edelen en het leger deden alles om opstanden in Ivans rijk te onderdrukken en werden beloond voor hun loyaliteit.

Standbeeld van Ivan de Verschrikkelijke

Vragen-VUUR

WELKE CULTUUR EN RELIGIE BEÏNVLOEDDEN RUSLAND HET MEEST?

De Byzantijnse cultuur en het Oosters-orthodoxe christendom.

Basilius-kathedraal in Moskou

WAT WAS DE OORSPRONKELIJKE NAAM VAN RUSLAND?

Kievse Rijk of Kiev Roes. Kiev was de hoofdstad en Roes was afgeleid van de naam van een Viking- of Slavische stam die in de 9de eeuw de eerste Russische staat stichtte.

WIE WAREN DE KOZAKKEN?

Ten noorden van de Zwarte en Kaspische Zee wonende mensen die beroemd waren om hun krijgskunst.